

СПРИЙНЯТТЯ КЛАСОВОГО КОНФЛІКТУ: ДОСВІД ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є порівняння рівня сприйняття класового конфлікту в постсоціалістичних і розвинених західних суспільствах. Емпіричною базою слугують дані різних хвиль проекту з вивчення соціальних нерівностей, здійснюваного в рамках Міжнародної програми соціального дослідження (ISSP). Результати дослідження свідчать, що, по-перше, сприйняття різних видів конфлікту в Україні, постсоціалістичних і західних країнах є доволі подібним (у діапазоні між гострим і не дуже гострим). По-друге, у 1990-х роках у західних країнах спостерігався тренд до послаблення сприйняття конфліктності, впродовж початку 2000-х досягнутий рівень лише відтворювався; у постсоціалістичному просторі підвищення оцінок загострення конфліктності у пореформений період змінилося трендом до усвідомлення соціального консенсусу. По-третє, в усіх порівнюваних країнах класові позиції несуттєво впливають на сприйняття конфліктів у суспільстві.

Ключові слова: види класового конфлікту, сприйняття класового конфлікту, класові позиції.

Одними з найважливіших прогнозів Карла Маркса були такі: по-перше, із зростанням індустріалізації відносний розмір заробітної плати робітничого класу знижуватиметься і зберігатиметься на рівні, здатному забезпечити лише потреби виживання; по-друге, трудові відносини у великих організаціях повинні наближати робітників до розуміння ними своєї спільної долі, становища у суспільстві і під впливом цих умов – до політично організованої боротьби за поліпшення свого соціального статусу. Ці процеси, з точки зору класичного марксизму, невблаганно ведуть до посилення конфлікту між керівниками і робітниками, багатими і бідними, середнім і робітничим класом.

Ці тези вже від другої половини ХХ століття піддавали критиці та емпіричній перевірці. Деякі дослідники вдалися до спроб виміряти класовий конфлікт у національних і міжнародних опитуваннях і відстежити його динаміку [3; 4; 6; 8; 9; 10]. З цією метою у багатьох дослідницьких проектах використовували запитання Вольфганга Запфа, спрямовані на сигнальне сприйняття рівня протилежності інтересів між різними соціальними групами [11].

Методика вивчення сприйняття людьми класового конфлікту така¹. Респондентам ставлять запитання: «У багатьох країнах існують відмінності або навіть конфлікти між соціальними групами. На Вашу думку, наскільки гострим є конфлікт у Вашій країні між...». При цьому продовження запитання має варіації: бідними і

багатими; робітничим і середнім класами; керівним персоналом і працівниками; людьми на вершині суспільства і людьми з низів суспільства. Рівень сприйняття конфлікту вимірюють за допомогою упорядкованої мультиномінальної шкали логістичної регресії (немає конфлікту взагалі, не дуже гострий конфлікт, гострий конфлікт і дуже гострий конфлікт). Відповіді на кожне запитання розподілено на рівні інтервали між 0 і 100 («дуже гострий конфлікт» = 0, «гострий конфлікт» = 33, «не дуже гострий конфлікт» = 67 і «немає конфлікту взагалі» = 100). Рівень сприйняття конфлікту або консенсусу визначається показниками індексу, що наближається або до нуля (максимально гострий конфлікт), або до 100 (відсутність конфлікту, або консенсус між соціальними групами).

У рамках Програми міжнародного соціального дослідження (International Social Survey Programme – ISSP) Дж. Келі та М. Д. Р. Еванс висунули й аргументовано підтвердили кілька гіпотез [8; 9]. По-перше, люди в 11 розвинених індустріальних країнах, узятих для порівняння, сприйматимуть деякий класовий конфлікт, крім того, рівень сприйманого конфлікту буде вищим в англо-кельтських суспільствах (США, Велика Британія та Австралія), ніж у центральноєвропейських (Швейцарія, Австрія та Німеччина); таким чином перевірялася теза щодо впливу держави добробуту в її ліберально-консервативній і соціал-демократичній моделях на сприйняття класового конфлікту. По-друге, під час вивчення впливу об'єктивного соціального класу на сприйняття класового конфлікту

¹ Про вимірну модель сприйняття конфлікту докладніше див.: [8, с. 163–164; 9, с. 7–9].

було емпірично доведено, що соціально-структурні ефекти в усіх порівнюваних країнах виключно малі. По-третє, у процесі вивчення динаміки сприйняття конфлікту між 1987 р. і 1997 р. Келі та Еванс дійшли висновку, що отримані дані не відповідають марксистським очікуванням щодо посилення конфлікту, навпаки, вони дають підстави стверджувати, що соціальна політика «держави добробуту» помітно (хоча й не у величезних масштабах) знизила класовий конфлікт у цих країнах. За даними авторів, у середньому соціальний конфлікт між бідними та багатими знизився приблизно на 20 %, індустріальний конфлікт між керівною ланкою та робітниками – на 10 %, класовий конфлікт між робітничим та середнім класами – на 10 %. Причому в країнах, які реалізували соціал-демократичну модель, зниження конфлікту найсуттєвіше [9, с. 15].

Приєднання України до проекту ISSP дало авторіві цієї статті змогу, спираючись на опи-

сану методологію, дослідити: по-перше, наскільки подібним чи відмінним є сприйняття різних видів соціального конфлікту в пострадянських Україні та Росії, низці постсоціалістичних і розвинених західних країн; по-друге, як змінилося за останні десятиліття сприйняття рівня протилежності інтересів між різними соціальними групами в порівнюваних суспільствах; по-третє, чи справляє вплив класова належність людей на сприйняття ними класового конфлікту й наскільки різняться сила зв'язку цих змінних у різних країнах.

Для реалізації наведених вище дослідницьких завдань було використано дані різних хвиль проекту з вивчення соціальних нерівностей ("SocialInequality"), який чотири рази (у 1987, 1992, 1999 і 2009 рр.) проводився в рамках ISSP. Для порівняльного аналізу обрано Україну, Росію, а також усереднені дані семи постсоціалістичних країн (Польща, Східна Німеччина, Болгарія, Чеська Республіка, Угорщина, Латвія,

Таблиця 1. *Сприйняття населенням порівнюваних країн різних видів конфлікту, 2009 р., %*

Рівень сприйняття конфлікту	Вид конфлікту, що сприймається							
	Люди на вершині vs. люди з низів суспільства				Бідні vs. багаті			
	Україна	Росія	Постсоціалістичні країни	Західні країни	Україна	Росія	Постсоціалістичні країни	Західні країни
Дуже гострий конфлікт	29,4	44,0	26,5	16,4	21,5	36,8	16,7	8,5
Гострий конфлікт	27,2	34,0	31,2	37,5	28,1	42,3	31,1	31,1
Не дуже гострий конфлікт	22,2	18,3	28,4	37,9	24,7	17,7	35,4	51,2
Немає конфлікту взагалі	21,3	3,7	13,9	8,2	25,7	3,2	16,8	9,2
Середня консенсусу / конфлікту	45	27	43	46	52	29	51	54
Кількість респондентів	1733	1460	6541	9091	1771	1534	6697	9203
Рівень сприйняття конфлікту	Вид конфлікту, що сприймається							
	Керівний персонал vs. працівники				Робітничий клас vs. середній клас			
	Україна	Росія	Постсоціалістичні країни	Західні країни	Україна	Росія	Постсоціалістичні країни	Західні країни
Дуже гострий конфлікт	10,2	19,9	10,9	6,7	3,9	10,7	4,4	2,5
Гострий конфлікт	25,2	33,0	32,4	33,7	10,4	20,1	17,4	13,9
Не дуже гострий конфлікт	35,4	37,1	42,7	53,6	30,4	46,8	47,3	63,9
Немає конфлікту взагалі	29,2	10,0	14,0	6,0	55,4	22,9	30,8	19,6
Середня консенсусу / конфлікту	61	46	53	53	79	61	68	67
Кількість респондентів	1721	1514	6559	9186	1768	1513	6617	9212

Словаччина) і восьми розвинених західних (США, Австралія, Нова Зеландія, Норвегія, Швеція, Західна Німеччина, Велика Британія, Іспанія). Для вимірювання рівня сприйняття конфлікту складено синтаксис, що уможливив обчислення (за описаною вище формулою) середнього значення шкали сприйняття конфлікту/консенсусу.

На підставі даних таблиці 1 і рисунка 1 можна судити про *особливості усвідомлення людьми різних видів соціального конфлікту в порівнюваних суспільствах у 2009 р.* Згідно з відсотковим розподілом і середнім значенням шкали конфлікту/консенсусу, в Україні серед різних видів конфлікту найгостріше сприймається конфлікт між людьми на вершині суспільства і людьми з низів (середнє за описаною шкалою – 45 – перебуває в інтервалі між «гострим» і «не дуже гострим конфліктом» – від 33 до 67). У тому самому інтервалі фіксується сприйняття конфлікту між бідними та багатими (52); керівним персоналом та працівниками (61). Найменш актуальним громадяни України вважають конфлікт між робітничим класом і середнім класом (середнє значення за шкалою 79 – в інтервалі між «не дуже гострий конфлікт» і «відсутність конфлікту» – від 67 до 100).

Рейтинги всіх видів конфлікту в порівнюваних суспільствах доволі близькі. В Україні, постсоціалістичних і західних країнах оцінки

трьох видів конфлікту розташовані в інтервалі між «гострим» і «не дуже гострим конфліктом». Найгостріше сприймається конфлікт між людьми на вершині суспільства та людьми з низів, а найменш гостро – між середнім і робітничим класами. Проте в порівнюваних країнах наявні також відмінності, наприклад у середніх значеннях щодо двох видів конфлікту (між керівним персоналом і працівниками, між робітничим і середнім класами) – в Україні вони ближчі до 100, що свідчить про менш гостре сприйняття цих видів конфлікту в нашому суспільстві. Однак, аналізуючи відсотковий розподіл, слід зауважити, що в Україні значно вищою є частка людей, котрі обирають крайні оцінки – «дуже гострий конфлікт» і «немає конфлікту взагалі»; тоді як переважна частина респондентів західних і постсоціалістичних країн обирають помірніші оцінки – «гострий» і «не дуже гострий конфлікт». Утім у Росії сприйняття всіх видів конфліктів значно гостріше, ніж в інших країнах. Оцінки двох видів конфлікту (між людьми на вершині та людьми з низів, а також між бідними та багатими) розташовані в інтервалі «гострого» і «дуже гострого конфлікту» (від 0 до 33), а конфлікти між керівним персоналом та працівниками і між середнім та робітничим класами також сприймаються гостріше, ніж в інших порівнюваних країнах.

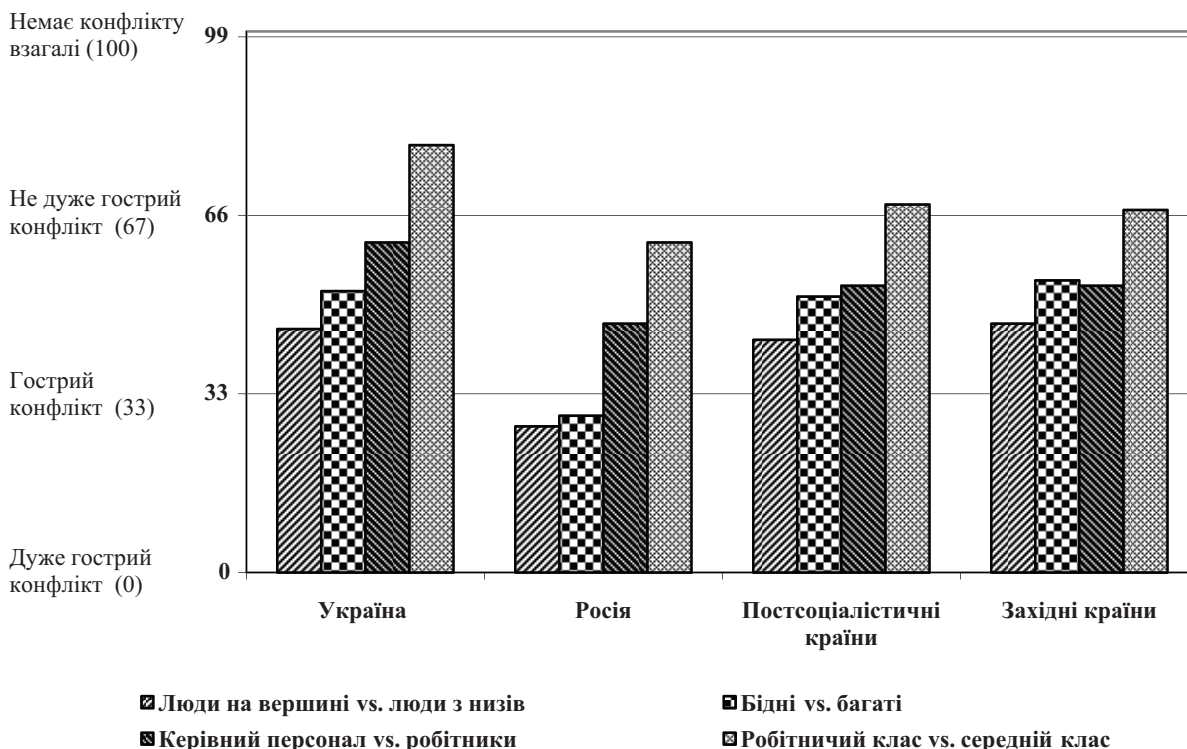

Рис. 1. Сприйняття різних видів конфлікту в порівнюваних країнах (середня за шкалою консенсусу/конфлікту)

Аналіз динаміки сприйняття конфлікту впродовж двадцяти двох років періоду проведення чотирьох хвиль проекту ISSP (від 1987 р. до 2009 р.) унаочнив своєрідність траєкторії зміни оцінок у західних і постсоціалістичних країнах. За даними таблиці 2 очевидні описані Келі та Евансом висновки [9, с. 15], що в західних країнах за період від 1987 р. по 1999 р. простежився тренд до зниження гостроти сприйняття класового конфлікту, не надто масштабний, проте сталий і такий, що стосується всіх типів конфлікту. Однак упродовж наступного десятиліття (від 1999 р. до 2009 р.) цей тренд не набув розвитку, у 2009-му оцінки гостроти різних видів конфлікту в західних суспільствах відтворювалися на тому самому рівні, який було зафіксовано у 1999 р.

У Росії від 1992 р. (моменту включення в проект) до 1999 р. (період найінтенсивнішої інституціональної й структурної трансформації пострадянського суспільства) спостерігалось значне загострення сприйняття людьми двох видів конфлікту – між бідними та багатими і між керівним персоналом та працівниками; десятиліття по тому (до 2009 р.) ситуація істотно не змінилася – відносини між названими соціальними групами, як і перед тим, оцінюються росіянами як високою мірою конфліктні, далекі від соціального консенсусу. У низці обраних для порівняння постсоціалістичних країн у період між двома хвилями дослідження (від 1987 р. до 1992 р., тобто в період, на який припадає кардинальне реформування в них суспільних інститутів і структур) фіксувалося загострення сприйняття людьми протилежності інтересів керівного персоналу та найманих працівників, бідних та багатих; у подальшому – аж до останньої хвилі проекту 2009 р. – оцінки характеру взаємовідносин цих груп як конфліктних плавно слабшали. На жаль, відповідних даних по Україні в динаміці немає (наша країна при-

єдналася до проекту ISSP у 2008 р.), можна лише припустити, що сприйняття конфлікту змінювалося впродовж двох останніх десятиліть за зразком Росії та постсоціалістичних країн: загострення усвідомлення всіх видів конфліктів у період інтенсивної економічної, політичної і суспільної трансформації у 1990-ті роки і поступове пом'якшення оцінок у 2000-ні, утім, без суттєвого тренду до усвідомлення соціального консенсусу у відношеннях різних груп.

Проте, незважаючи на високий рівень методологічної й методичної аргументованості отриманих на підставі даних ISSP висновків щодо зниження рівня сприйняття класового конфлікту в західних суспільствах, залишаються скептики, котрі жадають додаткових даних для перевірки відповідності висновків Келі та Еванса реальній ситуації. Посилаються, наприклад, на дані громадської думки Служби Геллапа, що дають підстави для протилежного висновку, оскільки свідчать про зростання, а не про послаблення за останні 30 років у розвинених західних країнах думок про існування класової боротьби (табл. 3) [2, с. 167; 7]. Щоправда, думки про наявність класової боротьби знято в цьому опитуванні надто прямолінійним запитанням.

В анкеті омнібуса, проведеного Інститутом соціології НАН України у 2007 р., з ініціативи автора статті респондентам в Україні ставили аналогічне запитання. Не маючи динамічних рядів відповідних даних, усе одно порівняймо результат із думкою населення західних країн. Передусім треба зазначити близькі частки (у межах третини тих, хто відповів) тих, хто підтвердив наявність класової боротьби; тих, хто спростував цю думку, і тих, хто вагався з відповіддю. (Такі ж контрастні відсоткові розподіли бачимо в табл. 1, що не характерно для респондентів західних країн, схильних до помірніших оцінок.) Якщо зважати на третину

Таблиця 2. Динаміка сприйняття населенням порівнюваних країн різних видів конфлікту (середня за шкалою консенсусу/конфлікту)

Вид сприйманого конфлікту	Росія			Постсоціалістичні країни				Західні країни			
	1992	1999	2009	1987	1992	1999	2009	1987	1992	1999	2009
Люди на вершині суспільства vs. люди з низів	–	24	27	–	–	43	43	–	–	46	46
Бідні vs. багаті	42	28	29	46	44	47	51	47	52	55	54
Керівний персонал vs. працівники	50	42	46	53	46	48	53	46	50	53	53
Робітничий клас vs. середній клас	68	71	61	56	66	68	68	65	68	66	67

тих, хто обрав відповідь «не знаю»², українці не переймаються проблемою класової боротьби, вона перебуває за межами повсякденного та медіа-дискурсу.

Таблиця 3. Динаміка відповідей на запитання «Точиться чимало розмов про “класову боротьбу”. Як Ви вважаєте, чи існує класова боротьба у Вашій країні?», %

Рік	Існує	Не існує	Не знаю
1964	48	39	13
1974	62	27	11
1984	74	20	6
1991	79	16	4
Україна, 2007	36	31	33

Наступне дослідницьке запитання стосується вивчення на основі методології й емпіричної бази проекту ISSP впливу класової належності людей на усвідомлення ними протилежності інтересів різних соціальних груп. Аналізуючи дані *взаємозв'язки об'єктивних класових позицій³ і сприйняття різних видів конфлікту* (табл. 4), слід констатувати, що сила зв'язку цих змінних у всіх порівнюваних країнах у 2009 р. мізерна (судячи з низького значен-

² Виявилось, що за соціально-демографічними характеристиками (статтю, віком, рівнем освіти) ця група значимо не відрізняється від тих, хто має певну думку.

³ Класові позиції ідентифіковано за класовою типологією Джона Голдторпа. Для побудови EGP-класів застосовано синтаксис Гарі Ганзебума (Ganzeboom) 1994 р., що конструює 10 класових категорій. Їх було згруповано у п'ять укрупнених класів: службовий (I і II), проміжний (III і V), дрібна буржуазія (IVa, IVb і IVc), кваліфіковані робітники (VI) і некваліфіковані робітники (VIIa і VIIb).

Таблиця 4. Сприйняття різних видів конфлікту серед представників EGP-класів, 2009 р. (середня за шкалою консенсусу/конфлікту)

EGP-класи	Вид сприйманого конфлікту							
	Люди на вершині vs. люди з низів суспільства				Бідні vs. багаті			
	Україна	Росія	Постсоціалістичні країни	Західні країни	Україна	Росія	Постсоціалістичні країни	Західні країни
Службовий клас	48	27	45	49	53	28	54	57
Проміжний клас	44	29	44	45	51	28	51	53
Дрібна буржуазія	45	30	47	46	51	26	55	55
Кваліфіковані робітники	43	26	41	44	49	28	48	51
Некваліфіковані робітники	43	27	40	41	51	28	47	49
Загалом за вибіркою	45	27	43	46	51	28	51	54
<i>Коефіцієнт Eta</i>	<i>0,05</i>	<i>0,04</i>	<i>0,07</i>	<i>0,1</i>	<i>0,04</i>	<i>0,01</i>	<i>0,09</i>	<i>0,12</i>
EGP-класи	Вид сприйманого конфлікту							
	Керівний персонал vs. працівники				Робітничий клас vs. середній клас			
	Україна	Росія	Постсоціалістичні країни	Західні країни	Україна	Росія	Постсоціалістичні країни	Західні країни
Службовий клас	65	45	56	56	80	62	71	69
Проміжний клас	64	46	53	52	82	61	68	66
Дрібна буржуазія	56	50	57	55	78	52	70	69
Кваліфіковані робітники	61	44	52	51	80	59	67	67
Некваліфіковані робітники	61	46	50	48	79	61	66	63
Загалом за вибіркою	61	45	53	53	79	61	68	67
<i>Коефіцієнт Eta</i>	<i>0,1</i>	<i>0,03</i>	<i>0,09</i>	<i>0,13</i>	<i>0,05</i>	<i>0,05</i>	<i>0,06</i>	<i>0,1</i>

на коефіцієнта η^4 – переважно від 0,01 до 0,05 в Україні та Росії і від 0,1 до 0,13 у західних країнах). Причому цей висновок справедливий для всіх попередніх хвиль дослідження. Напевно, у західних країнах більш-менш очевидним є класово детермінований характер сприйняття всіх видів конфлікту: оцінки представників службового класу і дрібної буржуазії в усіх випадках спрямовані в бік сприйняття консенсусу між соціальними групами, тобто меншої гостроти усвідомлення конфлікту їхніх інтересів; натомість представники проміжного класу, кваліфіковані і некваліфіковані робітники, навпаки, відносно більшою мірою схильні бачити відносини між різними соціальними групами як конфліктні.

Резюмуємо отримані дані в кількох висновках. По-перше, українці сприймають різні види класового конфлікту доволі схожим чином із населенням постсоціалістичних і розвинених західних країн, зокрема: між гострим і не дуже гострим. Найгострішим вважають конфлікт між людьми на вершині суспільства та пересічним загалом, а найменш актуальним – конфлікт між робітничим і середнім класами. Росіяни більшою мірою схильні розглядати відносини між різними соціальними групами як конфліктні. По-друге, тренд послаблення гостроти сприйняття конфліктів, що фіксувався в західних країнах упродовж 1987–1999 р., змінився відтворенням протягом наступного десятиліття статус-кво (у 1999–2009 рр. не зафіксовано ані істотного послаблення, ані зростання оцінок

за шкалою консенсусу/конфліктності). У постсоціалістичному просторі спостерігався тренд від загострення сприйняття протилежності інтересів соціальних груп у період інтенсивної трансформації соціальних інститутів і структур до поступового посилення соціального консенсусу. По-третє, представники різних соціальних класів мають невеликі відмінності у рівнях сприйняття ними конфліктів, а отже, класова належність мало впливає на відповідні думки людей. Як про тенденцію слід сказати так: гостріше оцінюють усі види конфлікту представники робітничого класу та нижнього середнього (проміжного) класу.

Сприйняття класового конфлікту, безумовно, є одним із вагомих (і що важливо – емпірично доступних) показників дослідження класової свідомості. (Докладніше про вивчення класової свідомості в рамках методології проекту ISSP [1]). Періодичний моніторинг рівня усвідомлення конфліктів у суспільстві в рамках описаної методології проекту ISSP є важливим завданням для майбутніх досліджень. Відповідні дані в часовій перспективі сприятимуть відстежуванню, слабшає чи посилюється сприйняття протилежності інтересів різних соціальних груп; якими політичними й економічними подіями детермінована ця динаміка; чи будуть тенденції динаміки усвідомлення різних видів конфлікту в Україні аналогічними таким у постсоціалістичних і західних країнах. Крім того, знання спектру оцінок українців щодо соціальних конфліктів продуктивно було б порівняти з фіксацією того, як ці установки набувають розв'язання у реальних соціальних конфліктах різного типу – страйках, виробничих і побутових конфліктах.

⁴ Значення коефіцієнта η (η) є мірою сили зв'язку між двома змінними, у даному випадку об'єктивною класовою позицією (незалежна змінна) і певним видом соціального конфлікту (залежна змінна). Чим ближчим є значення η до 1, тим більшою є сила зв'язку двох змінних.

Список літератури

1. Симончук О. Класова свідомість: досвід порівняльного емпіричного вивчення / О. Симончук // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2010. – № 4. – С. 56–84.
2. Abercrombie N. Contemporary British Society. A New Introduction to Sociology / N. Abercrombie, A. Warde. – Cambridge : Polity Press, 1994. – 602 p.
3. Braun M. On Measuring Societal Conflict / M. Braun. – Mannheim, Germany, 1994. – 20 p.
4. Delhey J. Inequality and Attitudes. Postcommunism, Western Capitalism and Beyond / J. Delhey. – Wissenschaftszentrum-Berlin für Sozialforschung (WZB), 1999. – FS III 99–403.
5. Evans G. Class Conflict and Inequality / G. Evans // International Social Attitudes: the 10th ISA report. – SCPR, 1993. – P. 123–142.
6. Esser H. Measuring Social Conflicts. Presentation to the April 1986 Planning Meeting of the ISSP / H. Esser, P. Mohler, M. Braun. – Mannheim, Germany, 1986. – 18 p.
7. Gallup Political Index Report. – 371, July. – 1991.
8. Kelley J. Class and Class Conflict in Six Western Nations / J. Kelley, M. D. R. Evans // American Sociological Review. – 1995. – Vol. 60, № 2. – P. 157–178.
9. Kelley J. Does the Welfare State Reduce Class Conflict? / J. Kelley, M. D. R. Evans // Paper presented through ISA, RC 28 May 1999. – 16 p.
10. Smith T. Inequality and Welfare / T. Smith // British Social Attitudes: Special International Report / Jowell R., Witherspoon S., Brook L. (eds.). – Aldershot : Gower, 1989. – 38 p.
11. Zapf W. Welfare Survey: Questionnaire / W. Zapf. – Koeln, Germany, 1978. – 28 p.

E. Simonchuk

PERCEPTION OF CLASS CONFLICT: EXPERIENCE OF AN EMPIRICAL STUDY

The aim of the study is to compare the level of perceptions of class conflict in post-socialist and developed Western societies. The data of different waves of the project to study social inequalities, implemented within the International Social Survey Program (ISSP), form the empirical base of this study. The results show, firstly, that the perception of different types of conflict in Ukraine, post-socialist and Western countries are quite similar (ranging between strong and not very strong). Secondly, in the 1990s in the West there was a trend towards the weakening of the perception of the conflicts and in the 2000s the level stayed the same; at the post-Socialist space worsening assessment of conflicts in the post-reform period changed to the trend of the perception of social consensus. Thirdly, in all of the compared countries class positions influence the perception of conflict in society only to a small extent.

Keywords: types of class conflict, perceptions of class conflict, class position.

Матеріал надійшов 17.06.2013

УДК 316.4: [303.09:811.161.2'27]

Грушецький А. М.

ОГЛЯД МОЖЛИВИХ МЕТОДІВ МОДЕЛЮВАННЯ І ПРОГНОЗУВАННЯ ДИНАМІКИ МОВНОЇ СИТУАЦІЇ

Розробка моделей динаміки мовної ситуації є важливим інструментом для аналізу і прогнозування можливих тенденцій її змін, а також для оцінки і розробки програм реалізації державної мовної політики в Україні. У цій статті розглядаються чотири можливі методи моделювання і прогнозування мовної динаміки: моделювання на основі диференціальних рівнянь, мікроаналітичне моделювання, клітинні автомати та агентне моделювання. Визначаються їхня основна ідея, сильні і слабкі сторони з точки зору моделювання саме мовної динаміки, наводяться приклади реального застосування методів для створення моделей мовної динаміки. Ми доходимо висновку, що відносно найбільш перспективним для пояснення механізму взаємодії мов є застосування агентного моделювання.

Ключові слова: мовна динаміка, диференціальні рівняння, мікроаналітичне моделювання, клітинні автомати, агентне моделювання.

Мовна ситуація в Україні є доволі складною і суттєво відмінною порівняно з багатьма іншими суспільствами. А державна мовна політика, покликана гармонізувати ситуацію і пом'якшити конфліктні аспекти, є значною мірою предметом політичних спекуляцій і засобом маніпуляції, аніж предметом наукового аналізу і раціональних дискусій. Одним з найкорисніших інструментів наукового аналізу наявного стану і наукової експертизи пропонування засад державної політики (не тільки у сфері мови) є створення

реалістичних моделей об'єкта і прогнозування можливих змін залежно від варіювання окремих параметрів досліджуваного об'єкта (аналіз можливих «сценаріїв» розгортання/розвитку моделі об'єкта разом з порівнянням з нормативними очікуваннями авторів тієї чи іншої програми).

На жаль, попри початковий паритет (або навіть, можливо, випередження) порівняно з ситуацією у розвинутих країнах світу у царині розвитку методів моделювання соціальних процесів, у 1990-х роках поступ напруму в Україні